

Pojęcia kluczowe: *grzywna, obowiązek naprawienia szkody, prawo karne, zadośćuczynienie za doznaną krzywdę, miarkowanie odszkodowania, sytuacja majątkowa sprawcy*

Patrycja Brózek

O problemie łączenia (kumulacji) kary grzywny z obowiązkiem naprawienia szkody lub zadośćuczynieniem za doznaną krzywdę

ABSTRAKT

Grzywna to jedna z kar, wymieniona na pozycji pierwszej w katalogu kar określonym w treści art. 32 k.k. W związku z możliwością łączenia jej w praktyce z innymi środkami reakcji karnej o charakterze finansowym istotne znaczenie posiada określenie takiej relacji w odniesieniu do obowiązku naprawienia szkody z uwagi m.in. na kwestię związaną z sytuacją majątkową sprawcy i pokrzywdzonego oraz wynikającą z tego *in concreto* dolegliwością wymierzanej kary, ale nadto również ze względu na aspekt związany ze społecznymi ocenami wymiaru sprawiedliwości. Należy bowiem zauważyć, iż bardzo często zobowiązanie sprawcy do naprawienia wyrządzonej pokrzywdzonemu szkody lub krzywdy w większym stopniu zaspokaja społeczne poczucie sprawiedliwości aniżeli zastosowanie wobec niego kary grzywny. Pomędzy tymi instytucjami występują jeszcze inne ważne różnice itp. Posiadają one także pewne cechy/właściwości wspólne. W związku z powyższym należy przede wszystkim odpowiedzieć na następujące pytania: czy zobowiązanie oskarżonego do naprawienia wyrządzonej szkody lub krzywdy może być uznane za okoliczność łagodzącą lub wpływającą w jakimś stopniu na obniżenie wymiaru kary grzywny, czy zatem w przypadku wystąpienia w praktyce możliwości łącznego zastosowania tych instytucji sąd może znacząco zmniejszyć karę grzywny lub nawet całkowicie odstąpić od jej orzeczenia na rzecz pełnej rekompensaty wyrządzonej pokrzywdzonemu szkody, kiedy sąd może orzec obowiązek naprawienia szkody tylko w części, łącząc go w miarę możliwości z karą grzywny, jakimi kryteriami powinien się on kierować, wymierzając karę grzywny orzekaną łącznie z obowiązkiem naprawienia szkody, w jakich przypadkach (wariantach) jest aktualnie możliwe łączne zastosowanie tych instytucji? Celem niniejszej publikacji jest próba odpowiedzi na postawione powyżej pytania i zwrócenie tym samym uwagi

na pewne kluczowe kwestie związane ze wzajemną relacją pomiędzy wskazanymi powyżej instytucjami.

Grzywna to jedna z kar, wymieniona na pozycji pierwszej w katalogu kar sprecyzowanym przez ustawodawcę w treści art. 32 k.k. Nie jest to usytuowanie przypadkowe, albowiem w uzasadnieniu rządowego projektu kodeksu karnego zaakcentowano, iż „Katalog kar jest ułożony według abstrakcyjnie ujętego stopnia dolegliwości – od kary najłagodniejszej do najsurowszej. Ten układ ma, wraz z zasadami określonymi w art. 3 i 53–59 k.k., wskazywać sędziemu ustawowe priorytety w wyborze kary”. Zgodnie z założeniami, które legły u podstaw rozwiązań przyjętych w Kodeksie karnym z 1997 r., kara grzywny samoistnej powinna być przede wszystkim instrumentem zwalczania przestępczości drobnej oraz średniej¹. Może mieć ona charakter samoistny lub niesamoistny. Relacja grzywny w odniesieniu do innych środków reakcji karnej o charakterze finansowym ma szczególne znaczenie z uwagi na pewne istotne kwestie związane m.in z sytuacją majątkową sprawcy i pokrzywdzonego oraz łączącą się z tym *in concreto* dolegliwością wymierzanej kary, ale także ze względu na pewien aspekt związany ze społecznymi ocenami wymiaru sprawiedliwości. Trzeba bowiem zauważyć, iż w wielu przypadkach zobowiązanie sprawcy do naprawienia wyrządzonej pokrzywdzonemu szkody lub krzywdy zaspokaja często w większym stopniu społeczne poczucie sprawiedliwości aniżeli zastosowanie wobec niego kary grzywny. Zatem, jak słusznie stwierdził kiedyś Z. Gostyński, „grzywna wpływająca do Skarbu Państwa nie może zyskać takiej aprobaty społecznej, jak odszkodowanie na rzecz ofiary przestępstwa, gdyż może stwarzać wrażenie czerpania korzyści przez państwo”². Pomędzy tymi instytucjami występują jeszcze inne istotne różnice, a mianowicie m.in.: orzeczenie obowiązku naprawienia szkody następuje w zależności od jego postaci – z urzędu albo na wniosek, natomiast grzywnę sąd zasądza zawsze z urzędu; kara grzywny posiada charakter wyłącznie pieniężny, natomiast zobowiązanie sprawcy do naprawienia wyrządzonej szkody może mieć charakter pieniężny lub niepieniężny (tj. przywrócenie stanu poprzedniego – *restituto in integrum*); podstawę prawną orzeczenia grzywny stanowią wyłącznie przepisy prawa karnego, natomiast w odniesieniu do obowiązku naprawienia szkody sądy muszą tutaj również odpowiednio stosować pewne regulacje prawa cywilnego; przy wymierzaniu grzywny sąd musi stosować zasady i dyrektywy wymiaru kary, zaś przy obowiązku naprawienia szkody aktualnie już nie; w przypadku kary grzywny na pierwszy plan wysuwa się jej funkcja represyjna i wychowawcza, natomiast obowiązek naprawienia szkody pełni obecnie przede wszystkim funkcję kompensacyjną; grzywna jest karą, zaś obowiązek naprawienia szkody może być zastosowany jako środek kompensacyjny lub jako warunek probacyjny. Oczywiście

1 Zob. Uzasadnienie rządowego projektu Kodeksu Karnego dołączonego do wersji z 1995 r., s. 26.

2 Z. Gostyński, *Karnoprawny obowiązek naprawienia szkody*, Katowice 1984, s. 85.

instytucje te posiadają też pewne cechy/właściwości wspólne, m.in: konieczną przesłanką ich zastosowania jest stwierdzenie popełnienia czynu zabronionego; obie orzekane są przez sąd; obie mogą być wymierzone samoistnie lub obok innej sankcji karnej; obie w odpowiednim stopniu realizują funkcje wychowawcze wobec sprawcy. Zagadnienie wzajemnej relacji pomiędzy instytucją obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynieniem za doznaną krzywdę a karą grzywny ma więc szczególne znaczenie z powodu występowania w praktyce procesowej możliwości łącznego ich orzekania. W związku z tym należy przede wszystkim odpowiedzieć na pytania: czy zobowiązanie oskarżonego do naprawienia wyrządzonej szkody lub krzywdy może być uznane za okoliczność łagodzącą lub wpływającą na obniżenie wymiaru kary grzywny, czy zatem w przypadku wystąpienia możliwości łącznego zastosowania tych instytucji sąd może znacząco zmniejszyć karę grzywny lub nawet całkowicie odstąpić od jej orzeczenia na rzecz pełnej rekompensaty wyrządzonej pokrzywdzonemu szkody, kiedy sąd może orzec obowiązek naprawienia szkody tylko w części, łącząc go w miarę możliwości z karą grzywny, jakimi kryteriami powinien się on kierować, wymierzając karę grzywny orzekaną łącznie z obowiązkiem naprawienia szkody, w jakich przypadkach (wariantach) jest aktualnie możliwe łączne zastosowanie tych instytucji? Celem niniejszej publikacji jest więc próba odpowiedzi między innymi na postawione powyżej pytania i zwrócenie tym samym uwagi na pewne istotne kwestie związane ze wzajemną relacją pomiędzy tymi instytucjami.

Na wstępie niniejszych rozważań należy odpowiedzieć przede wszystkim na zasadnicze pytanie, a mianowicie: w jakich głównie konfiguracjach na gruncie aktualnego stanu prawnego może dochodzić do połączenia kary grzywny z obowiązkiem naprawienia szkody lub zadośćuczynieniem za doznana krzywdę?³ Należy przy tym zaznaczyć, że kara grzywny może być połączona z orzeczeniem takiego obowiązku zastosowanego w charakterze środka kompensacyjnego, jak i jako warunek probacyjny (może mieć on charakter fakultatywny lub obligatoryjny). Pierwszą z takich możliwości jest orzeczenie grzywny jako kary samoistnej łącznie z nałożeniem obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę w charakterze środka kompensacyjnego na podstawie art. 46 § 1 k.k. Druga sytuacja zachodzi w przypadku orzeczenia kary grzywny przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary pozbawienia wolności i jednoczesnym zasądzeniu przy tym obowiązku naprawienia szkody jako środka kompensacyjnego (możliwość taka wynika *a contrario* z art. 72 § 2 k.k.)⁴. Trzecia opcja różni się od poprzednio wymienionej tym, że sąd orzeka na podstawie art. 72 § 2 k.k. obowiązek naprawienia szkody jako warunek probacyjny, nie zaś jako środek kompensacyjny. Czwarta możliwość to orzeczenie kary grzywny na podstawie art. 71 § 1 k.k. w związku z warunkowym zawieszeniem wykonania kary

3 Zob. Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia szkody w nowym ustawodawstwie karnym*, Kraków 1999, s. 35–36.

4 Zob. wyrok SA w Szczecinie z 3.07.2014 r. (II AKa 108/14), LEX nr 1499024.

pozbawienia wolności, jeżeli jej wymierzenie obok tej kary na innej podstawie nie jest możliwe (ma ona tutaj charakter fakultatywny), a połączone jest jednocześnie z zastosowaniem obowiązku naprawienia szkody jako środka kompensacyjnego (art. 72 § 2 k.k. *a contrario*)⁵. Piąty wariant polega na orzeczeniu kary grzywny w warunkach opisanych w ramach czwartego przypadku, z tym że obowiązek naprawienia szkody zostaje nałożony nie jako środek kompensacyjny, lecz jako warunek probacyjny (art. 72 § 2 k.k.)⁶. Należy stwierdzić, iż w związku z brakiem jednoznacznego ustawowego wyłączenia łączne orzeczenie grzywny oraz obowiązku naprawienia szkody w każdym z omówionych wyżej przypadków jest, co do zasady, obecnie możliwe⁷.

W związku z powyższymi ustaleniami trzeba wskazać, iż na gruncie obowiązywania Kodeksu karnego z 1969 r. Sąd Najwyższy w wyroku z 18.05.1976 r.⁸ na tle art. 75 § 3 k.k. z 1969 r. wyraził pogląd, iż „(...) zobowiązanie oskarżonego do naprawienia wyrządzonej szkody nie może być uznane za okoliczność łagodzącą oraz wpływającą na obniżenie wymiaru kary grzywny”. Teza ta obecnie budzi jednak pewne wątpliwości. Sąd Najwyższy zaakcentował w ten sposób pewną niezależność wymierzania przez sądy kary grzywny od zasądzania obowiązku naprawienia szkody. Słuszne, a tym samym cały czas aktualne, jest więc stwierdzenie, że zależności pomiędzy orzekaniem poszczególnych środków reakcji karnej należy rozpatrywać przez pryzmat dyrektywy nakazującej sądowi traktować orzeczenie całościowo i odpowiednio dopasować do siebie poszczególne jego elementy, szczególnie w sytuacji, jeśli konkretne instytucje wiążą się przy tym jeszcze dodatkowo z pewną dolegliwością ekonomiczną (majątkową) dla sprawcy. Nałożenie na sprawcę obowiązku naprawienia szkody lub zasądzenie stosownego zadośćuczynienia za wyrządzone pokrzywdzonemu krzywdy nie powinno, a nawet nie może, być pominięte przy wymiarze kary grzywny w przypadku ich łącznego (kumulatywnego) zastosowania⁹. W związku z tym, iż ustawodawca w treści art. 56 k.k. w brzmieniu obowiązującym od 1.07.2015 r. wyłączył stosowanie zasad oraz dyrektyw wymiaru kary i środków karnych określonych w art. 53–55 k.k. w stosunku do obowiązku naprawienia szkody, przekształcając go jednocześnie w środek o charakterze kompensacyjnym (uregulowany w ramach art. 46 k.k.)¹⁰, można stwierdzić, że nie jest on już tak „mocno” zindywidualizowany, jak do czasu nowelizacji z 2015 r. W doktrynie jednak trafnie podnosi się, iż takiego rodzaju indywidualizacja jest nadal w pewnym zakresie wskazana (a czasami wręcz konieczna), podobnie jak przy

5 Zob. wyrok SN z 25.09.2015 r. (II KK 224/15), LEX nr 1797080.

6 Zob. wyrok SA w Warszawie z 19.12.2012 r. (II AKa 374/12), LEX nr 1267431.

7 Zob. wyrok SN z 30.05.2018 r. (V KK 446/17), LEX nr 2509711.

8 Wyrok SN z 18.05.1976 r. (VI KRN 63/76), OSNKW 1976/6, poz. 112.

9 M. Leonieni, *Glosa do wyroku SN z dnia 18 maja 1976 r.*, VI KRN 63/76, „Państwo i Prawo” 1977/10, s. 170 i n.; K. Buchała, *Glosa do wyroku SN z dnia 18 maja 1976 r.*, V KRN 63/76, „Nowe Prawo” 1977/9, s. 131.

10 Wyrok SA w Katowicach z 25.09.2015 r. (II AKa 303/15), LEX nr 1950318; wyrok SA w Gdańsku z 26.04.2018 r. (II AKa 325/17), LEX nr 2634965.

wymierzaniu kary grzywny w związku z chociażby sytuacją majątkową konkretnego sprawcy, jego zachowaniem się, czy też przyczynieniem się samego pokrzywdzonego do powstania szkody¹¹. Stosowania zasad i dyrektyw wymiaru kary przy orzekaniu obowiązku naprawienia szkody w pewnych sytuacjach nadal nie da się więc uniknąć, z tym że mają one obecnie zastosowanie przy uwzględnieniu odpowiednich regulacji prawa cywilnego dotyczących ustalania zakresu i sposobu naprawienia wyrządzonej szkody lub krzywdy. Natomiast w przypadku kary grzywny sądy cały czas są zobligowane do ich przestrzegania. Niewątpliwie zarówno przy orzekaniu kary grzywny, jak i obowiązku naprawienia szkody nadal istotne znaczenie ma sytuacja materialna sprawcy przestępstwa. Należy odnotować, że z treści art. 33 k.k. jednoznacznie wynika, iż sąd, ustalając stawkę dzienną grzywny, bierze pod uwagę dochody sprawcy, jego warunki osobiste, rodzinne, stosunki majątkowe i możliwości zarobkowe, a zatem powinien on też odpowiednio uwzględnić w takim przypadku wysokość odszkodowania lub zadośćuczynienia, które sprawca będzie musiał zapłacić po uprawomocnieniu się wyroku¹². Rozwiązanie to wprowadzono m.in. po to, aby uniknąć sytuacji, jaka występowała na gruncie Kodeksu karnego z 1969 r., w której z powodu nieuiszczenia grzywny przez sprawcę lub niemożności jej wyegzekwowania duża część orzeczeń była wykonywana w postaci zastępczej kary pozbawienia wolności¹³. Należy jednak przy tym odnotować, że art. 58 § 2 k.k., zgodnie z którym: „grzywny nie orzeka się, jeżeli dochody sprawcy, jego stosunki majątkowe lub możliwości zarobkowe uzasadniają przekonanie, że sprawca grzywny nie uiszczy i nie będzie jej można ściągnąć w drodze egzekucji”, został uchylony w związku ze wspomnianą powyżej nowelizacją Kodeksu karnego z 2015 r. Zatem obecnie przy primacie wolnościowych kar (pomijając ostatnie nowelizacje k.k., które *de facto* wracają do prymatu bezwzględnej kary pozbawienia wolności) możliwe jest orzeczenie kary grzywny w sytuacji, gdy sprawca wprawdzie „odpowiednim” majątkiem nie dysponuje, ale może podjąć nadzwyczajne starania, zatrudnienie i spłacić orzeczoną karę grzywny¹⁴. Do czasu nowelizacji z 2015 r. kara grzywny (co do zasady) nie powinna być stosowana wówczas, gdy dochody sprawcy lub jego sytuacja ekonomiczna pozwalały przypuszczać, że nie będzie on w stanie jej zapłacić, a egzekucja również będzie mało skuteczna. Dotyczyło to każdej grzywny, zarówno samoistnej, jak i tej, która mogła być zastosowana wraz z inną karą/sankcją o charakterze majątkowym, w tym z obowiązkiem naprawienia szkody¹⁵. Trzeba przy

11 T. Dukiet-Nagórska, *Obowiązek naprawczy a specyfika prawa karnego (w:) Idea sprawiedliwości naprawczej a zasady kontynentalnego prawa karnego*, red. T. Dukiet-Nagórska, Katowice 2016, s. 62–63.

12 Zob. też wyrok SA w Szczecinie z 31.01.2018 r. (II AKa 157/17), LEX nr 2601463.

13 A. Guzik, *Wpływ warunków materialnych sprawcy na nakładanie obowiązku naprawienia szkody*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2002, s. 127.

14 Zob. szerzej W. Górowski, *Orzekanie kary grzywny po 1 lipca 2015 r.*, „Palestra” 2015/7-8, s. 65–72, <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/7-8-2015/artukul/orzekanie-kary-grzywny-po-1-lipca-2015-r> (dostęp: 16.05.2024 r.)

15 Zob. wyrok SN z 10.02.2017 r. (IV KK 440/16), LEX nr 2204946.

tym zauważyć, iż Sąd Najwyższy w wyroku z 16.04.2015 r. (który aktualność zachowuje do dziś) stwierdził, iż „Wykładnikiem surowości kary grzywny jest ilość, a nie wysokość stawek dziennych tej kary. Określenie przez sąd wysokości stawki dziennej grzywny nie jest zatem czynnością mającą na celu realizowanie bezpośrednio funkcji penalnej, lecz zmierza do ustalenia realnej dolegliwości fiskalnej tej kary dla indywidualnego sprawcy, zgodnie z dyrektywami zawartymi w art. 33 § 3 k.k.”¹⁶ W orzecznictwie słusznie akcentuje się, iż „wysokość stawki dziennej z zasady winna odpowiadać potencjałowi ekonomicznemu oskarżonego, a zatem to nie okoliczność, iż oskarżony aktualnie nie pracuje i nie ma majątku ma zasadnicze znaczenie, ale czy i jakie ma możliwości zarobkowania”¹⁷. Nadto stwierdza się trafnie przy tym, że ustaleń tych należy dokonywać w odniesieniu do czasu orzekania przez sąd w pierwszej instancji, a nie do czasu popełnienia przestępstwa, gdyż biorąc pod uwagę długotrwałość postępowania karnego, trzeba uwzględnić, że sytuacja majątkowa i rodzinna sprawcy oraz możliwość uzyskania przez niego zatrudnienia na rynku pracy mogą ulec w tym czasie zasadniczej zmianie¹⁸. Ilość stawek dziennych sąd wymierza na podstawie określonego czynu, który popełnił sprawca, biorąc zawsze pod uwagę okoliczności konkretnej sprawy, takie między innymi jak wina sprawcy i społeczna szkodliwość takiego czynu. Powyżej wspomniany zakaz orzekania kary grzywny niemożliwej do zapłacenia i nieściągalnej związany jest z argumentem, iż ma ona w swoim założeniu charakter osobisty i powinna dotyczyć samego sprawcę, a nie być przerzucana na barki jego osób najbliższych¹⁹. Zakaz ten dyktowany jest więc przede wszystkim konkretną sytuacją ekonomiczną sprawcy – jego dochodami, stosunkami majątkowymi lub możliwościami zarobkowymi, których właściwe rozpoznanie kształtuje przekonanie sądu co do możliwości uiszczenia grzywny²⁰. Pomimo formalnie zniesionego przez ustawodawcę, powyżej wspomnianego „zakazu” sąd, wymierzając karę grzywny oraz obowiązek naprawienia szkody, nadal powinien mieć w określonym zakresie zawsze na uwadze sytuację materialną sprawcy.

Należy też przy tym zauważyć, iż w pewnych sytuacjach w związku z treścią art. 59 k.k. sąd może czasami poprzestać na orzeczeniu samego środka karnego, czy też nawet kompensacyjnego (tj. np. właśnie obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę), gdy społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna, a cele kary zostaną w ten sposób osiągnięte, a zatem nie musi on wówczas orzekać np. kary grzywny²¹. Decyzję o odstąpieniu od wymierzenia kary i orzeczenia w to miejsce

16 Wyrok SN z 16.04.2015 r. (V KK 407/14), LEX nr 1683375.

17 Wyrok SA w Warszawie z 20.11.2019 r. (II AKa 211/19), LEX nr 3069823.

18 Wyrok SA w Warszawie z 26.06.2020 r. (II AKa 76/20), LEX nr 3046974.

19 V. Konarska-Wrzosek, *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Toruń 2002, s. 149.

20 J. Szumski, *Uwagi o samoistnej karze grzywny*, „Prokuratura i Prawo” 1999/1, s. 14.

21 V. Konarska-Wrzosek, *Dyrektywy wyboru...*, s. 153.

samoistnego środka karnego (czy też kompensacyjnego) sąd podejmuje, kierując się odpowiednimi zasadami i dyrektywami ogólnymi wymiaru kary. Instytucja ta musi spełniać w konkretnym przypadku cele kary, tj. cel szczególnie- i ogólnoprewencyjny oraz sprawiedliwościowy. W takiej sytuacji samoistne orzeczenie środka kompensacyjnego w postaci obowiązku naprawienia szkody jest oczywiście możliwe tylko wówczas, gdy sprawca, dopuszczając się określonego przestępstwa, spełni dodatkowo szczególne przesłanki stosowania środka danego rodzaju. W związku z występującą czasami w praktyce niekorzystną sytuacją ekonomiczną sprawcy należy również zauważyć, iż ewentualnie istnieje jeszcze możliwość rozłożenia grzywny na raty (art. 49 k.k.w.) lub możliwość odroczenia jej ściągnięcia. Takie rozłożenie grzywny na raty ułatwia skazanemu w pewnych przypadkach wykonanie orzeczonej wobec niego kary²². Można jednak uznać, że już sama dyrektywa zawarta w treści art. 33 § 3 k.k. miała też odpowiednio zabezpieczać to, aby grzywna była dolegliwością dla wszystkich sprawców równą, a więc by była to kara sprawiedliwa²³. Nadto należy odnotować, że w wyjątkowych sytuacjach kara grzywny może zostać przez sąd w całości lub w części umorzona na podstawie art. 51 k.k.w. Umorzenie to ma charakter fakultatywny i nie jest uzależnione od wysokości orzeczonej grzywny. W związku z tym, że kara ta może być łączona z obowiązkiem naprawienia szkody orzekanym w zależności od konkretnej sytuacji, albo jako środek kompensacyjny, albo jako warunek probacyjny, to należy przy tym zaznaczyć, iż suma dolegliwości płynąca z orzeczonych kar lub środków reakcji karnej, w tym zwłaszcza o charakterze majątkowym, nie powinna przekraczać miary dyktowanej *in concreto* względami sprawiedliwościowymi oraz potrzebami w zakresie obu rodzajów prewencji. Można przyjąć, że aktualnie grzywna pełni głównie funkcje represyjno-prewencyjne, zaś funkcja kompensacyjna (szczególnie *sensu stricto*) jest tutaj raczej znikoma, a jej orzekanie zostało powierzone swobodnemu uznaniu sądu. Przy właściwym wykorzystaniu środków pochodzących z grzywien może ona jednak służyć np. tworzeniu funduszy na kompensację szkód ponoszonych przez ofiary przestępstw²⁴. Trzeba jednak pamiętać, iż kara grzywny jest powszechnie uważana za wyjątkowo dogodny i użyteczny instrument zwalczania przestępczości, bowiem jest ona łatwa oraz tania w wykonaniu, a nadto nie dezorganizuje dotychczasowego życia sprawcy, a przy tym zapewnia realizację wszystkich podstawowych celów kary²⁵. Wskazuje ona na nieopłacalność popełniania przestępstw o charakterze majątkowym.

22 Zob. szerzej Kazimierz Postulski, Zmiany dotyczące wykonywania kary grzywny obowiązujące od 1 lipca 2015 r., „Palestra” -6/2015, s. 56-63. <https://palestra.pl/pl/czasopismo/wydanie/5-6-2015/arttykul/zmiany-dotyczace-wykonywania-kary-grzywny-obowiazujace-od-1-lipca-2015-r> (dostęp: 16.05.2024 r.)

23 V. Konarska-Wrzosek, *Dyrektywy wyboru...*, s. 155.

24 Zob. A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2000, s. 267; M. Melezini, *W sprawie reformy kary grzywny*, „Przegląd Prawa Karnego” 1993/9, s. 16.

25 V. Konarska-Wrzosek, *Dyrektywy wyboru...*, s. 148.

Jednak należy mieć też na uwadze to, że w przypadku osób ekonomicznie powiązanych ze skazanym lub od niego zależnych, każda dolegliwość dotykająca jego dochodów lub stanu posiadania, tj. zastosowanie środków reakcji karnej o charakterze majątkowym, wpływa także w pewien sposób na poziom ich bytowania²⁶, na co sąd musi zwracać szczególną uwagę w przypadku ewentualnej kumulacji takiego rodzaju instytucji. Na kanwie powyższych rozważań warto jeszcze przy tej okazji nadmienić o konieczności w pewnych przypadkach wymierzania przez sądy łącznej kary grzywny, trafnie wskazuje się bowiem, że prawidłowa wykładnia dyspozycji art. 86 § 2 k.k. w połączeniu z art. 33 § 3 k.k. prowadzić musi do wniosku, iż co do zasady wysokość jednej stawki dziennej łącznej kary grzywny odpowiadać winna potencjałowi ekonomicznemu skazanego na chwilę wydawania wyroku łącznego. Skoro wysokość stawki dziennej kształtowana jest przez sytuację materialną skazanego w chwili orzekania, to słusznym rozwiązaniem jest, aby wysokość stawki dziennej łącznej kary grzywny była określana w sposób jednolity, by w ten sposób oddać tożsamą sytuację materialną sprawcy na chwilę wydawania wyroku łącznego²⁷.

Biorąc zatem pod uwagę powyższe ustalenia i możliwość łącznego orzekania przez sądy kary grzywny oraz obowiązku naprawienia szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę, trzeba wskazać, iż w doktrynie zasadnie zwraca się uwagę na to, że jednym z celów zastosowania takiego obowiązku (przede wszystkim w charakterze warunku probacyjnego) jest oprócz funkcji kompensacyjnej realizacja również pewnych określonych zadań wychowawczych wobec sprawcy, które mogą być osiągnięte tylko wówczas, gdy jego wykonanie jest realne, a więc nie powinien on przekraczać jego możliwości majątkowych²⁸. W związku z tym nadal konieczne jest, podobnie jak przy karze grzywny, odpowiednie dostosowywanie przez sąd wysokości zasądanego odszkodowania do sytuacji materialnej sprawcy²⁹. Jest to zgodne między innymi z treścią art. 440 k.c., normującego kwestię miarkowania odszkodowania, a które polega na ograniczeniu zakresu obowiązku naprawienia szkody stosownie do okoliczności³⁰, jeżeli ze względu na stan majątkowy osoby odpowiedzialnej za szkodę (lub poszkodowanego) wymagają tego zasady współżycia społecznego³¹. Należy stwierdzić, iż na gruncie aktualnego stanu prawnego nie ma już przeciwwskazań do stosowania tej regulacji³². Do czasu nowelizacji z 2015 r. wskazywano, iż ewentualne ograniczenie

26 M. Melezini, *System wymiaru grzywnien w nowym kodeksie karnym*, „Monitor Prawniczy” 1998/3.

27 Zob. wyrok SA w Katowicach z 6.04.2017 r. (II AKa 83/17), LEX nr 2333060; P. Petasz, *Granice kary łącznej grzywny i wysokości stawki dziennej w wyroku łącznym. Glosa do uchwały SN z dnia 29 października 2012 r.*, I KZP 17/12, GSP-Prz.Orz. 2015/3, s. 67–72.

28 Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia...*, s. 185–186.

29 Zob. SA w Krakowie w wyroku z 9.05.2002 r. (II AKa 98/02), KZS 2002/6, poz. 13.

30 Zob. M. Łukasiewicz, A. Ostapa, *Obowiązek naprawienia szkody – wybrane zagadnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2001/9, s. 56.

31 Zob. wyrok SA w Warszawie z 5.12.2016 r. (II AKa 392/16), LEX nr 2191558.

32 Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia...*, s. 183–184; R. Giętkowski, *Hierarchia funkcji karnoprawnego obowiązku naprawienia szkody i jej znaczenie w praktyce*, „Palestra” 2003/11–12, s. 134.

wysokości zasądanego odszkodowania orzecanego przez sąd karny mogło być rezultatem oceny sądu, dokonanej przede wszystkim na podstawie art. 53 § 1 i 2 k.k. w zw. z art. 56 k.k.³³ W piśmiennictwie słusznie podnosi się, że jeśli obowiązek naprawienia szkody ma pełnić funkcję kompensacyjną, to sytuacja majątkowa sprawcy przy jego orzekaniu powinna mieć wpływ na wysokość nakładanej razem z nim kary grzywny³⁴, bowiem nie do przyjęcia byłoby orzekanie jej kosztem zmniejszenia zakresu nakładanego na sprawcę takiego obowiązku³⁵. Zasadnie zauważa się również, iż tam, gdzie ustawa przewiduje fakultatywne zasądzenie takiego obowiązku, ustalenia w zakresie sytuacji materialnej oskarżonego mogą mieć czasami decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia o jego zastosowaniu lub niezastosowaniu³⁶. Trzeba przy tym zauważyć, że również sytuacja ekonomiczna pokrzywdzonego może zgodnie z treścią wspomnianego powyżej art. 440 k.c. prowadzić do zmniejszenia zakresu obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przez sprawcę, przy oczywiście jednoczesnym zaistnieniu pewnych dodatkowych przesłanek przemawiających *in concreto* za ograniczeniem wysokości zasądanego odszkodowania³⁷. Na gruncie aktualnego stanu prawnego możliwe jest również zastosowanie w prawie karnym art. 362 k.c., regulującego kwestię ewentualnego pomniejszenia odszkodowania lub zadośćuczynienia ze względu na przy czynienie się pokrzywdzonego do wyrządzonej przez sprawcę szkody lub krzywdy³⁸. Niewątpliwie regulacje te mają szczególnie istotne znaczenie w przypadku łącznego wymierzania obowiązku naprawienia szkody oraz kary grzywny³⁹. W orzecnictwie trafnie wskazuje się, iż o tym, czy i w jakim zakresie należy ewentualnie *in concreto* obniżyć odszkodowanie, decydują okoliczności, takie między innymi jak: porównanie stopnia winy obu stron oraz stopnia przyczynienia się do powstania konkretnej szkody przez każdą z nich, wiek pokrzywdzonego, ciężar naruszonych przez sprawcę obowiązków i stopień ich naruszenia, rozmiar i waga uchybień po stronie pokrzywdzonego, sposób działania sprawcy i jego zachowanie się po wyrządzeniu szkody, itp.⁴⁰ Obecnie regułą powinno być zastosowanie w prawie karnym art. 361 § 1 k.c., który określa zasadę pełnego odszkodowania, natomiast odstępowstwa od niej muszą być uzasadnione bardzo ważnymi względami⁴¹. Należy więc w tym

33 M. Łukaszewicz, A. Ostapa, *Obowiązek naprawienia...*, s. 56.

34 Wyrok SN z 16.05.2019 r. (III KK 157/18), LEX nr 2657437.

35 Zob. wyrok SA w Łodzi z 22.03.2016 r. (II AKa 112/15), LEX nr 2050841.

36 Zob. wyrok SA w Katowicach z 9.11.2016 r. (II AKa 307/16), LEX nr 2171140.

37 Zob. wyrok SA w Krakowie z 22.07.2016 r. (I ACa 699/16), LEX nr 2108540; J. Misztal-Konecka, *Roszczenia majątkowe osób najbliższych dla pokrzywdzonego*, Warszawa 2008, s. 69.

38 Wyrok SA w Krakowie z 24.03.2017 r. (I ACa 1800/16), LEX nr 2300295; wyrok SA w Łodzi z 17.01.2017 r. (I ACa 889/16), LEX nr 2250120; wyrok SA w Krakowie z 4.06.2019 r. (I ACa 1343/18), LEX nr 2776044.

39 Wyrok SA w Gdańsku z 27.06.2018 r. (II AKa 134/18), KSAG 2018/4, poz. 148–165.

40 Wyrok SA w Łodzi z 17.01.2017 r. (I ACa 889/16), LEX nr 2250120.

41 Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia szkody w nowym ustawodawstwie karnym*, Kraków 1999, s. 181; W. Daszkiewicz, *Naprawienie szkody w prawie karnym*, Warszawa 1972, s. 22; wyrok SA w Warszawie z 14.04.2016 r. (I ACa 950/15), LEX nr 2044269.

miejscu odpowiedzieć na pytanie, kiedy sąd może ewentualnie orzec obowiązek naprawienia szkody tylko w części, łącząc go wówczas w miarę możliwości i potrzeb z karą grzywny, szczególnie jeśli w świetle okoliczności konkretnej sprawy sąd obli­gatoryjnie powinien taki obowiązek zastosować. Trzeba tutaj wskazać postanowienie Sądu Najwyższego z 11.05.2012 r.⁴², w którym stwierdził on, iż odstępowanie przez sąd od zobowiązania sprawcy do naprawienia szkody w całości może występować między innymi wówczas, gdy ujawniony w sprawie materiał dowodowy nie pozwala na ustalenie jej w pełnej wysokości, gdy jej naprawienie w całości byłoby nierealne lub też gdy zachowanie się pokrzywdzonego przed popełnieniem przestępstwa czy w czasie jego popełnienia nie uzasadnia naprawienia mu szkody w całości albo gdy on sam przyczynił się do jej powstania. Przesłanki te są więc w określonym zakresie zgodne ze wskazanymi powyżej regulacjami prawa cywilnego, które mają obecnie kluczowe znaczenie przy orzekaniu obowiązku naprawienia szkody. Należy przy tym zaznaczyć, iż w toku procesu karnego priorytetowe znaczenie posiada ustalenie oko­liczności niezbędnych dla rozstrzygnięcia w przedmiocie odpowiedzialności karnej sprawcy, natomiast jeśli występują przy tym trudności w dokładnym oszacowaniu wysokości wyrządzonej przez niego szkody lub krzywdy, których nie można usunąć bez obawy przedłużenia konkretnego postępowania, to wówczas dozwolone, a wręcz czasami konieczne, jest orzekanie o naprawieniu szkody, tylko w części⁴³, pozostawia­jąc przy tym ewentualnie pokrzywdzonemu otwartą drogę do dochodzenia niezaspoko­jonej części roszczenia w toku procesu cywilnego, aczkolwiek takie sytuacje powinny stanowić wyjątek⁴⁴. Wskazuje się, iż sposób i zakres naprawienia szkody nie mają w prawie karnym dominującego znaczenia, w związku z tym mogą być kształtowane przez chociażby taki czynnik jak np. sytuacja materialna pokrzywdzonego, czy też zachowanie się sprawcy⁴⁵. Należy jednak zaznaczyć, iż w sytuacji złożenia przez po­krzywdzonego lub inny uprawniony podmiot stosownego wniosku na podstawie art. 46 k.k. sąd w razie skazania musi orzec, stosując przepisy prawa cywilnego, obo­wiązek naprawienia, w całości albo w części, wyrządzonej przestępstwem szkody lub zadośćuczynienia za doznaną krzywdę⁴⁶. Można przy tym przyjąć, że czasami zasądzenie takiego obowiązku naprawienia szkody tylko w części łatwiej jest w razie ko­nieczności połączyć z karą grzywny. Wydaje się jednak, iż ze względu na mocno akcentowaną obecnie funkcję kompensacyjną prawa karnego bardzo często to obowiązek naprawienia szkody będzie miał pierwszorzędne znaczenie w stosunku do kary

42 Postanowienie SN z 11.05.2012 r. (IV KK 365/11), LEX nr 1215334.

43 Zob. wyrok SA w Warszawie z 12.06.2019 r. (II AKa 471/18), LEX nr 2699273; Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia...*, s. 183.

44 Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia...*, s. 126; J. Misztal-Konecka, *Roszczenia majątkowe...*, s. 175.

45 A. Guzik, *Wpływ warunków...*, s. 140.

46 Zob. też P. Brózek, *Utracone korzyści (lucrum cessans) i tzw. szkoda ewentualna w prawie karnym*, „Przeegląd Sądowy” 2020/11–12, s. 100–109.

grzywny, nawet jeśli jego zastosowanie w pewnych sytuacjach ma w świetle obowiązujących przepisów charakter tylko fakultatywny. Instytucja ta nadal oprócz tej funkcji pełni również w pewnym stopniu funkcję wychowawczą, a więc może ona w pewnych przypadkach z powodzeniem zastąpić w określonym zakresie karę grzywny. Należy przy tym również wskazać, że obowiązek naprawienia szkody może być czasami orzekany na rzecz Skarbu Państwa, a zatem na rzecz takiego samego podmiotu jak grzywna. Warto jeszcze nadmienić, iż na gruncie aktualnego stanu prawnego można uznać za dopuszczalne, aby podobnie jak kara grzywny obowiązek naprawienia szkody orzekany zarówno jako środek kompensacyjny, jak i jako warunek probacyjny był w pewnych wyjątkowych sytuacjach rozkładany na raty. Taki wniosek o rozłożenie na raty spłaty odszkodowania sprawca powinien złożyć wówczas, gdy jego stan majątkowy nie pozwala na uiszczenie zobowiązania w całości⁴⁷. Trzeba jednak zauważyć, iż aktualnie obowiązek ten może być orzekany nie tylko w formie pieniężnej, ale również poprzez zastosowanie formy przywrócenia stanu poprzedniego (*restituto in integrum*). Zobowiązanie sprawcy do naprawienia szkody w ten drugi sposób z powodu określonych walorów wychowawczych może być czasami dla niego bardziej dotkliwe⁴⁸. Zastosowanie przez sąd takiej formy może być w pewnych sytuacjach łatwiejsze w przypadku konieczności wymierzenia dodatkowo również kary grzywny, ze względu na łączącą się z tym dolegliwość ekonomiczną w stosunku do sprawcy. Jeśli sposób naprawienia szkody przez sprawcę będzie miał charakter niemajątkowy, to wówczas jego status majątkowy często nie ma tu większego znaczenia, np. przy zobowiązaniu go do wykonania na rzecz pokrzywdzonego określonej czynności. Naprawienie szkody w drodze restytucji naturalnej może mieć różną postać, zależną od rodzaju naruszonego dobra, rodzaju wyrządzonej szkody oraz innych okoliczności temu towarzyszących. W przypadku obowiązku naprawienia szkody mającego charakter fakultatywny zła sytuacja majątkowa sprawcy może czasami uzasadniać odstąpienie przez sąd od jego orzeczenia, aczkolwiek musi on zawsze wziąć też pod uwagę to, czy w konkretnym przypadku zastosowanie innej formy rekompensaty jest również niemożliwe⁴⁹. Jak już powyżej wspomniano, grzywna może być łączona nie tylko z obowiązkiem naprawienia szkody, ale również z zadośćuczynieniem pieniężnym⁵⁰. Zakres swobody sądu w kwestii określania jego wysokości jest tutaj znacznie większy niż przy szacowaniu odszkodowania w związku z naprawianiem przez sprawcę szkody majątkowej, bowiem szkoda niemajątkowa podlega najczęściej naprawieniu jedynie w sposób

47 E. Wdzięczna, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle koncepcji sprawiedliwości naprawczej*, Toruń 2010, s. 358; wyrok SN z 16.06.2016 r. (III UK 166/15), LEX nr 2071139.

48 A. Marek, T. Oczkowski (w:) *System prawa...*, s. 715–716.

49 A. Guzik, *Wpływ warunków...*, s. 138.

50 W. Daszkiewicz, *Naprawienie szkody...*, s. 68.

przybliżony⁵¹. Aczkolwiek trzeba też pamiętać o tym, że niezależnie od zastosowanego *in concreto* sposobu kompensacji wyrządzonej przez sprawcę szkody lub krzywdy i połączenia tej instytucji z karą grzywny jedną z istotnych reguł mających znaczenie przy określaniu przez sąd wysokości odszkodowania (lub zadośćuczynienia) jest niedopuszczenie do nieuzasadnionego wzbogacenia się pokrzywdzonego⁵². Szkoda, którą powinien naprawić sprawca, nie może przewyższać wartości szkody rzeczywistej, której doznał pokrzywdzony⁵³. Trzeba więc jeszcze przy tej okazji na koniec odnotować, iż kara grzywny może być też w pewnych przypadkach łączona z nawiązką lub świadczeniem pieniężnym. Nawiązka może być orzekana na podstawie m.in. art. 46 § 2 k.k., a także może być ona zastosowana przy konkretnych przestępstwach, np. z art. 212 § 3, art. 216 § 4, i wykroczeniach. W doktrynie wskazuje się, iż instytucja nawiązki stanowi z jednej strony swoiste zadośćuczynienie⁵⁴, natomiast z drugiej strony eksponuje się jej element represji⁵⁵. Posiada więc ona mieszany kompensacyjno-penalny charakter (z przewagą jednego lub drugiego elementu, w zależności od konkretnej podstawy orzekania). Jednak pełni ona aktualnie raczej rolę drugorzędną w stosunku do obowiązku naprawienia szkody, który ma na celu, co do zasady, pełną rekompensatę szkód oraz krzywd wyrządzonych przez sprawcę pokrzywdzonemu⁵⁶. Jeżeli zaś chodzi o świadczenie pieniężne, to na podstawie analizy art. 43a k.k., który określa treść, istotę oraz zakres tej instytucji, trzeba stwierdzić, iż może być ono orzeczone wyłącznie na rzecz Funduszu Pomocy Pokrzywdzonym oraz Pomocy Postpenitencjarnej, nie zaś na rzecz „indywidualnego” (konkretnego) pokrzywdzonego. W związku z tym można przyjąć, że ma ono raczej odmienny charakter i spełnia nieco inne funkcje niż obowiązek naprawienia szkody⁵⁷. Instytucji tej ustawodawca przypisał głównie funkcje represyjne z elementami prewencyjnymi⁵⁸. Stanowi ona dolegliwość dla sprawcy o charakterze pieniężnym (majątkowym), jednak nie można tu mówić o naprawieniu szkody (kompensacji) *sensu stricto*.

Konkludując powyższe rozważania, należy wyraźnie stwierdzić, iż możliwość łącznego orzekania (kumulacji) środków reakcji karnej o charakterze majątkowym z karą grzywny, a przede wszystkim z obowiązkiem naprawienia szkody lub zadośćuczynieniem za doznaną krzywdę, nie powinna prowadzić do nadmiernego zwiększenia stopnia dolegliwości pieniężnej dla sprawcy, czego efektem może być niemożność

51 Wyrok SA w Warszawie z 20.09.2018 r. (I ACa 572/17), LEX nr 2581365; wyrok SN z 30.01.2004 r. (I CK 131/03), OSNC 2005/2, poz. 40.

52 Tak np. wyrok SN z 27.02.2008 r. (IV KK 15/08), „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2008/7–8, poz. 7.

53 G. Bieniek, *Odpowiedzialność cywilna za wypadki drogowe*, Warszawa 2007, s. 245–246.

54 J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lublin 2012, s. 691.

55 S. Glaser, A. Mogilnicki, *Kodeks karny. Komentarz*, Kraków 1934, s. 1099–1100.

56 W. Cieślak, *Nawiązka w polskim prawie karnym – wczoraj, dzisiaj i jutro...*, s. 403.

57 Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia szkody...*, s. 44.

58 K. Buchała (w:) *Komentarz do Kodeksu Karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, A. Zoll, Kraków 1998, s. 368.

naprawienia szkody na rzecz samego pokrzywdzonego. Jednakże sąd zawsze powinien mieć też na uwadze to, iż jedną z głównych reguł stosowanych przy określaniu wysokości odszkodowania (lub zadośćuczynienia) jest niedopuszczenie do nieuzasadnionego wzbogacenia się pokrzywdzonego⁵⁹. Relacja grzywny w odniesieniu do środków reakcji karnej o charakterze finansowym ma więc szczególne znaczenie z uwagi nie tylko na kwestię związaną z sytuacją majątkową sprawcy oraz pokrzywdzonego i łączącą się z tym w konkretnym przypadku dolegliwość kary, ale również ze względu na to, iż często zobowiązanie sprawcy do naprawienia wyrządzonej szkody lub krzywdy zaspakaja w pewien sposób w większym stopniu społeczne poczucie sprawiedliwości aniżeli orzeczenie wobec niego kary grzywny. Należy przy tym zaznaczyć, iż suma dolegliwości płynąca z orzeczonych kar lub środków reakcji karnej, w tym o charakterze majątkowym, nie powinna przekraczać miary dyktowanej w konkretnej sytuacji względami sprawiedliwościowymi oraz potrzebami w zakresie obu rodzajów prewencji. Można uznać, że aktualnie grzywna pełni głównie funkcje represyjno-prewencyjne, zatem to funkcja kompensacyjna obowiązku naprawienia szkody będzie mieć najczęściej w wielu przypadkach kluczowe znaczenie w sytuacji ewentualnej możliwości łącznego zastosowania go z karą grzywny. Nałożenie na sprawcę obowiązku naprawienia szkody lub zasądzenie stosownego zadośćuczynienia za wyrządzone pokrzywdzonemu krzywdy nie powinno, a nawet nie może, być pominięte przy wymiarze kary grzywny w przypadku ich łącznego zastosowania⁶⁰. Nadal uzasadnione jest więc odpowiednie dostosowywanie wysokości zasądanego odszkodowania np. do sytuacji materialnej sprawcy, czy też jego ograniczenie ze względu na stan majątkowy pokrzywdzonego, lub jego przyczynienie się do powstania szkody, jeśli wymagają tego zasady współżycia społecznego. Trzeba przy tym pamiętać, że jednym z celów zastosowania takiego obowiązku przede wszystkim w charakterze warunku probacyjnego jest oprócz funkcji kompensacyjnej realizacja przy tym również pewnych określonych zadań wychowawczych wobec sprawcy, które mogą być osiągnięte tylko wówczas, gdy jego wykonanie jest realne, a więc nie powinno ono przekraczać np. jego możliwości majątkowych⁶¹. Kara grzywny jest powszechnie uważana za wyjątkowo użyteczny instrument zwalczania przestępczości, bowiem jest ona łatwa oraz tania w wykonaniu, a przy tym zapewnia realizację wszystkich podstawowych celów kary⁶². Jednak należy mieć też na uwadze to, że w przypadku osób powiązanych ekonomicznie ze sprawcą lub od niego zależnych każda dolegliwość dotycząca jego stanu materialnego, tj. polegająca na zastosowaniu środków reakcji karnej o charakterze majątkowym, wpływa

59 Tak np. wyrok SN z 27.02.2008 r. (IV KK 15/08), „Prokuratura i Prawo – wkładka” 2008/7–8, poz. 7.

60 M. Leonieni, *Glosa do wyroku...*, s. 170 i n.

61 Z. Gostyński, *Obowiązek naprawienia...*, s. 185–186.

62 V. Konarska-Wrzosek, *Dyrektwywy wyboru...*, s. 148.

także w pewien sposób na poziom ich bytowania⁶³, na co sąd musi zwracać szczególną uwagę w przypadku ewentualnej kumulacji takiego rodzaju instytucji. Zatem w związku z występującą w praktyce możliwością łącznego orzekania kary grzywny oraz obowiązku naprawienia szkody można ogólnie stwierdzić, że najczęściej ze względu na konieczność realizacji funkcji kompensacyjnej prawa karnego to jednak obowiązek naprawienia szkody będzie mieć pierwszeństwo w stosunku do kary grzywny.

dr Patrycja Brózek

Doktor nauk prawnych.

Doctor of laws, lawyer.

patrycja.brozek9@gmail.com

ORCID: 0000-0002-3968-6594

ABSTRACT

Keywords: *fine, obligation to make good damage, criminal law, redress for the harm suffered, mitigating damages, financial situation of the perpetrator*

A few words about the cumulation of a fine with the obligation to make good damage or redress harm

A fine is one of the punishments. It is listed in the first position in the catalogue of punishments in Article 32 of the Criminal Code. Since it is possible to combine it in practice with other means of criminal response of a pecuniary nature, it is important to determine such a relationship to the obligation to make good the damage considering, among other things, the financial situation of the perpetrator and the victim and the resulting in concreto onerousness of the punishment imposed, but also considering the aspect of public assessments of the administration of justice. After all, it should be noted that very often the obligation of the perpetrator to make good the damage or redress the harm caused to the victim satisfies the public sense of justice to a greater extent than making the perpetrator pay a fine. There are other important differences between these institutions. They also have some common characteristics/features. In view of the above, first of all,

63 M. Melezini, *System wymiaru grzywien w nowym kodeksie karnym*, „Monitor Prawniczy” 1998/3.

it is necessary to answer the following questions: whether the obligation of the accused to make good the damage or redress the harm caused can be considered a mitigating circumstance or a factor otherwise affecting the reduction of the fine; whether, therefore, if it is possible to combine the application of these institutions in practice, the court may significantly reduce the fine or even completely abandon its imposition in favour of full compensation of the damage caused to the victim; when the court can impose an obligation to make good the damage only in part, while combining it with a fine if possible; what criteria should the court be guided by when imposing a fine together with the obligation to make good the damage; in what cases (variants) is it currently possible to apply these institutions jointly? The purpose of this publication is to try to answer the questions posed above and thereby draw attention to some key issues related to the mutual relationship between the aforementioned institutions.

Bibliografia

- Bierć Andrzej**, *Zarys prawa prywatnego: Część ogólna*, Warszawa 2012
- Brózek Patrycja**, *Utracone korzyści (lucrum cessans) i tzw. szkoda ewentualna w prawie karnym*, „Przełęcz Sądowy” 2020/11–12
- Buchała Kazimierz**, *Glosa do wyroku SN z dnia 18 maja 1976 r., V KRN 63/76*, „Nowe Prawo” 1977/9
- Buchała Kazimierz** (w:) *Komentarz do Kodeksu Karnego. Część ogólna*, red. K. Buchała, Andrzej Zoll, Kraków 1998
- Cieślak Wojciech**, *Nawiązka w polskim prawie karnym*, Gdańsk 2006
- Dadak Wojciech**, *Grzywna samoistna w stawkach dziennych*, Warszawa 2011
- Daszkiewicz Wiesław**, *Naprawienie szkody w prawie karnym*, Warszawa 1972
- Dukiet-Nagórska Teresa**, *Obowiązek naprawczy a specyfika prawa karnego* (w:) *Idea sprawiedliwości naprawczej a zasady kontynentalnego prawa karnego*, red. T. Dukiet-Nagórska, Katowice 2016
- Giętkowski Radosław**, *Obowiązek naprawienia szkody lub zadośćuczynienie za doznaną krzywdę* (w:) *Środki karne, przepadek i środki kompensacyjne w znowelizowanym kodeksie karnym*, red. P. Daniluk, Warszawa 2017
- Gostyński Zbigniew**, *Karnoprawny obowiązek naprawienia szkody*, Katowice 1984
- Gostyński Zbigniew**, *Obowiązek naprawienia szkody w nowym ustawodawstwie karnym*, Kraków 1999
- Guzik Anna**, *Wpływ warunków materialnych sprawcy na nakładanie obowiązku naprawienia szkody*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2002

- Iwański Mikołaj, Jakubowski Michał, Pałka Katarzyna** (w:) *Nowelizacja prawa karnego 2015*. Komentarz, red. W. Wróbel, Kraków 2015
- Konarska-Wrzosek Violetta**, *Dyrektywy wyboru kary w polskim ustawodawstwie karnym*, Toruń 2002
- Konarska-Wrzosek Violetta** (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. A. Lach, J. Lachowski, T. Oczkowski, I. Zgoliński, A. Ziółkowska, V. Konarska-Wrzosek, Warszawa 2020
- Łukasiewicz Maciej, Ostapa Andrzej**, *Obowiązek naprawienia szkody – wybrane zagadnienia*, „Prokuratura i Prawo” 2001/9
- Marek Andrzej, Oczkowski Tomasz** (w:) *System prawa karnego. Kary i środki karne. Poddanie sprawcy próbie*, red. M. Melezini, Warszawa 2010, t. 6
- Melezini Mirosława**, *System wymiaru grzywny w nowym kodeksie karnym*, „Monitor Prawniczy” 1998/3
- Misztal-Konecka Joanna**, *Roszczenia majątkowe osób najbliższych dla pokrzywdzonego*, Warszawa 2008
- Muszyńska Anna**, *Zmiany w zakresie środków karnych o charakterze majątkowym; uwagi na tle nowelizacji z 2015 roku*, „Przegląd Prawa i Administracji” 2015/1–2
- Petasz Paweł**, *Granice kary łącznej grzywny i wysokości stawki dziennej w wyroku łącznym. Glosa do uchwały SN z dnia 29 października 2012 r., I KZP 17/12, GSP-Prz.Orz. 2015/3*
- Stefański Ryszard Andrzej** (w:) *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2015
- Szczucki Krzysztof** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Tom II. Komentarz do art. 32–116*, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, Warszawa 2017
- Wdzięczna Ewa**, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle koncepcji sprawiedliwości naprawczej*, Toruń 2010
- Zalewski Wojciech**, *Sprawiedliwość naprawcza. Początek ewolucji polskiego prawa karnego?*, Gdańsk 2007
- Zoll Andrzej** (w:) *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz do art. 1–116 Kodeksu karnego*, red. K. Buchała, A. Zoll, Zakamycze 1998